

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

Lokalvårdare arbetar inom alla slags branscher och på alla typer av arbetsplatser, från hotell till sjukhus och från fabriker till jordbruk. De arbetar inomhus och utomhus, även på offentliga platser. Lokalvårdare arbetar ofta nattetid eller tidigt på morgonen, ibland ensamma. De finns överallt och utför ett viktigt arbete¹.

Lokalvårdare kan vara direktanställda och arbeta i sina arbetsgivares lokaler, eller i lokaler som förvaltas av tredje part. De kan vara anställda av offentliga myndigheter eller privata företag, eller vara egenföretagare. Lokalvårdare kan också vara anställda av ett städföretag och arbeta på olika platser under en arbetsvecka. Entreprenad- eller industristädning är en mångmiljonindustri som sysselsätter miljontals arbetstagare i hela Europa.

De flesta lokalvårdare är deltidsarbetande kvinnor. Många av arbetstagarna tillhör etniska minoriteter². Personalomsättningen är ofta hög, på grund av den stora andelen tillfälliga och tidsbegränsade anställningar³. Dessa arbetsmönster kan skapa problem, men man kan och måste förebygga att lokalvårdare skadas.

Om detta faktablad

Det är lättare att kategorisera lokalvårdare efter deras arbetsuppgifter än efter bransch eller grupp. Vanliga uppgifter är ytstädning, det vill säga att moppa, damma, dammsuga och polera golv och arbetsytor, men också allmänt hushållsarbete. Även om lokalvård kan innefatta arbetsuppgifter som fönsterputs och gatusopning handlar detta faktablad främst om förebyggande av skador hos avlönade arbetstagare som utför allmänna städuppgifter.

Syftet med faktabladet är att informera arbetsgivare, arbetsledare, arbetstagare och deras företrädare, särskilt i små och medelstora företag, om de risker som är förknippade med lokalvård och hur man kan undvika att lokalvårdare skadas. Det bör påpekas att det inte är möjligt att täcka in alla områden, eftersom lokalvårdare arbetar på alla typer av arbetsplatser. Läsare uppmanas att kontrollera lagstiftningen i den egna medlemsstaten och kontakta berörda myndigheter om de är osäkra.

Hur och varför lokalvårdare skadas när de använder sin utrustning

Lokalvårdare använder en mängd olika utrustning, till exempel kvastar, borstar, hinkar, dammhanddukar, trasor, polermaskiner, ångtvättare, trappstegar, stegar, skurmaskiner, torkmaskiner, dammsugare och

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

våtdammsugare. De faror som är förknippade med den vanligast förekommande städutrustningen sammanfattas i tabellen nedan.

Utrustning	Faror
Moppar och borstar	Sträckningar, besvärliga arbetsställningar, repetitiva rörelser. Halk- och snubbelolyckor vid våtmoppling. Kemiska faror i samband med rengöringsmedel. Inandning av damm vid sopning.
Hinkar	Halk- och snubbelolyckor. Manuell hantering – tunga lyft.
Stegar och trappstegar	Sträckningar. Fallolyckor. Manuell hantering.
Trasor och dammhanddukar	Sträckningar, besvärliga arbetsställningar, repetitiva rörelser. Kemiska faror – exponering för puts- och rengöringsmedel. Inandning av damm vid damning.
Poler- och bonmaskiner	Sträckningar, repetitiva rörelser, kraftig ansträngning. Vibrationer. Halkolyckor, när maskinen används för våttorkning. Snubbelolyckor på grund av lösa sladdar. Kemiska faror i samband med rengöringsmedel. Manuell hantering – utrustningen kan vara mycket tung och besvärlig att transportera runt en byggnad eller mellan olika platser. Eloolyckor.
Dammsugare	Besvärliga arbetsställningar, rörelser där man drar fram och tillbaka, repetitiva rörelser. Snubbelolyckor på grund av lösa sladdar. Buller. Inandning av damm vid tömning av dammsugarpåse. Eloolyckor.
Ångtvättare	Besvärliga arbetsställningar, repetitiva rörelser. Snubbelolyckor på grund av lösa sladdar. Brännskador från ånga. Eloolyckor.

Belastningsbesvär – ett omfattande problem

Undersökningar har visat att belastningsbesvär är den vanligaste frånvarorsaken bland lokalvårdare⁴. Städning är en fysiskt krävande och arbetsintensiv syssla. Omkring 80 procent av städningen sker manuellt, utan

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

maskiner, till exempel damning, sopning och moppning⁵. Många av dessa uppgifter kräver sträckande eller repetitiva rörelser, besvärliga arbetsställningar eller mycket kraftiga ansträngningar, som medför en stor belastning på de nedre lemmarna. Sammantaget bidrar detta till belastningsbesvär. Även enkel utrustning som moppar ska ses över med avseende på användarkraven för lokalvårdaren. Viktiga indikationer på att det finns problem med belastningsbesvär på arbetsplatsen är

- ökad sjukfrånvaro,
- klagomål från lokalvårdarna om smärta eller obehag,
- klagomål från skydds- eller fackombud om problem,
- lokalvårdare som anpassar den egna utrustningen,
- ovilja att utföra vissa arbetsuppgifter.

När problemen uppstår måste arbetsgivarna vidta åtgärder för att förhindra att arbetstagarna utsätts för ytterligare skada. Det bästa är dock att arbetsgivaren aktivt verkar för att identifiera och åtgärda risker innan någon arbetstagare skadas.

Symtom kan uppkomma plötsligt eller visa sig successivt. Exempel på tidiga symtom är

- stickningar och domningar,
- värk och smärta,
- muskelryckningar,
- svullnad och ömhet.

Allvarliga belastningsbesvär kan leda till permanent funktionshinder. Anställda bör rapportera symtomen så tidigt så möjligt så att de kan få läkarehandling snabbt och så att deras arbetsförhållanden kan förbättras. Därigenom kan de återvända till arbetet så snart som möjligt utan att riskera att problemet återkommer.

Lagstiftning

Lagstiftning som skyddar arbetstagarna finns i alla medlemsstater. Många av dessa lagar härrör från EU-direktivⁱ där minimiskyddsnormer fastställs. I lagstiftningen anges krav för arbetarskydd och hur skyddet ska åstadkommas. Det rör sig bland annat om följande direktiv:

- **Ramdirektivet (direktiv 89/391/EEG)** om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet.
- **Arbetsplatsdirektivet (89/654/EEG)** om minimikrav för att förbättra arbetsmiljön och garantera en högre skyddsnivå för säkerhet och hälsa i arbetet.

ⁱ ⁱ All EU-lagstiftning, inklusive de direktiv som nämns här, finns tillgänglig på samtliga officiella språk på <http://eur-lex.europa.eu>

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

- **Arbetsutrustningsdirektivet (89/655/EEG)** om minimikrav för säkerhet och hälsa vid arbetstagares användning av arbetsutrustning i arbetet.

Förebyggande av skador och olyckor

Första steget för att förebygga att lokalvårdare skadas, också av arbetsutrustning, är att identifiera farorna genom en lämplig riskbedömning. De vägledande principer som bör beaktas under riskbedömningsprocessen kan delas in i flera steg.

Steg 1: Identifiera faror och personer i farozonen

Gå runt på arbetsplatsen och se efter vad som skulle kunna orsaka skada och identifiera arbetstagare som kan vara utsatta för farorna.

Lokalvårdare använder olika utrustning, från en enkel hink och mopp till polermaskiner och åkbara skur- eller torkmaskiner. Arbetet kan vara krävande och arbetsintensivt, och kan innebära exponering för faror och risker. Exempel på detta är

- manuell hantering – lokalvårdare måste ofta flytta tunga och svårhanterliga saker som möbler och städutrustning, vilket kan leda till överansträngda muskler och ryggont,
- arbete i besvärliga arbetsställningar, sträckningar och repetitivt arbete, som kan orsaka belastningsbesvär, det vill säga en rad olika problem som påverkar muskler, leder och nerver,
- stor belastning på de nedre lemmarna, vilket leder till trötthet, obehagskänsla, svullnad och värk i benen,
- halk- och snubbelolyckor till följd av våtmoppling av golv och lösa sladdar,
- exponering för vibrationer på händer och armar från frekvent använd vibrerande utrustning, exempelvis bonmaskiner,
- exponering för buller – beroende på exponeringsnivån kan buller från viss städutrustning som industridammsugare vara skadligt,
- exponering för kemikalier – vissa rengöringslösningar som används i maskiner kan vara skadliga,
- olyckor till följd av kontakt med maskiner – elektriska stötar från defekta elektriska apparater eller faror som är förknippade med maskiner, exempelvis skador på händer som fastnar i maskiner.

Steg 2: Utvärdera och prioritera riskerna

Uppskatta de befintliga riskerna (hur allvarliga riskerna är, hur stor sannolikheten är för att en olycka kan inträffa etc.), och gruppera dem i prioritetsordning. Det är viktigt att prioritera åtgärder för att eliminera eller förebygga risker. Vid bedömningen av riskerna för arbetstagarna bör man beakta om vissa arbetstagare löper större risk att skadas än andra. Kan till exempel alla arbetstagare förstå muntliga och/eller skriftliga instruktioner?

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

Steg 3: Besluta om förebyggande åtgärder

Identifiera lämpliga åtgärder för att eliminera eller kontrollera riskerna, med hänsyn till olika arbetstagares förutsättningar. Kan exempelvis arbetstiderna justeras för att hjälpa arbetstagare som tycker att visst skiftarbete är besvärligt?

Steg 4: Vidta åtgärder

Vidta förebyggande åtgärder och skyddsåtgärder enligt en prioriteringsplan (alla problem kan sannolikt inte lösas omedelbart). Ange vem som ska göra vad och när, när en uppgift ska slutföras samt vilka resurser som anslagits för att genomföra åtgärderna.

Städarbete utförs ofta på obekväma arbetstider, tidigt på morgonen eller nattetid, och lokalvårdarna arbetar ibland ensamma. Åtgärder bör vidtas för att bland annat minimera skadorna i händelse av en olycka eller ett tillbud. Hur kan en arbetstagare få hjälp om en olycka skulle inträffa?

Steg 5: Övervakning och granskning

Riskbedömningen måste ses över regelbundet och hållas aktuell. Den ska även ses över vid betydande förändringar i verksamheten eller till följd av vad som framkommit vid utredningen av en olycka eller ett tillbud.

Om möjligt måste riskerna för arbetstagarna undanröjas, exempelvis genom att farliga ämnen ersätts med ämnen som är säkrare att använda. Många av riskerna med de utrustningsrelaterade faror som beskrivs ovan kan minimeras genom att de risker som identifieras under riskbedömningsprocessen kontrolleras. Sådana kontroller kan bland annat innefatta att välja rätt utrustning för städarbetet.

Förebyggande av skada – två fallstudier

Fallstudie – tillhandahålla utrustning som är anpassad efter alla arbetstagare

Arbetsuppgift

I ett företag moppade lokalvårdarna i cirka två timmar per dag på olika platser, till exempel korridorer, kök, duschar och badrum.

Problem

Längre lokalvårdare vände sig oftare till skyddsombudet och klagade på värk i rygg och axlar. De menade att orsaken till värken var att de måste böja sig när de moppade under exempelvis bord och stolar, men att orsaken också var själva mopplingsrörelserna.

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

Bild 1: Bild av våtmopning.

Bedöma risken och hitta en lösning

De främsta problemen som identifierades var att lokalvårdarna

- böjde sig långt framåt när de moppade under möbler,
- böjde sig mer än 40 cm framåt,
- måste sträcka sig för att nå vissa ställen,
- ofta måste hålla axlarna i en besvärlig arbetsställning,
- vred kroppen när de moppade.

En enkel lösning infördes: längre lokalvårdare fick moppar med längre skaft.

Resultat

- De lokalvårdare som använde moppar med längre skaft tyckte att de kunde arbeta bättre och uppgav att de hade mindre ont i ryggen.
- Med ett skaft som var 1,5 meter i stället för 1,2 meter kunde arbetstagarna arbeta mer upprätt.
- Skyddsombuden konstaterade att lokalvårdarna arbetade med rakare ryggar.
- De längre skaften kostade bara lite mer.

Lärdomar

- Smärta, obehag och problem med arbetsställningen kunde effektivt minskas genom att utrustningen anpassades efter användaren. Detta gäller också kortare arbetstagare som behöver en kortare mopp.
- En alternativ lösning vore att tillhandahålla moppar med utdragbara skaft, som säljs av många tillverkare. Längre rör (där förlängningsslang används) gör också att man inte behöver böja sig lika långt när man dammsuger. Att tillhandahålla utrustning med

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

- längre handtag har också visat sig minska påfrestningarna på ryggen vid sopning⁶.
- Det är viktigt att se till att lokalvårdare vet hur de ska sköta och använda utrustningen på rätt sätt. Personalen måste få utbildning och information. Detta måste innefatta instruktioner om hur utrustningen ska anpassas till olika individer.

När rätt utrustning väl har valts för att minimera risken är det viktigt att se till att utrustningen underhålls ordentligt, för att undvika faror som starka vibrationer från polermaskiner till följd av utslitna skivor eller elfaror till följd av slitna sladdar.

Fallstudie – underhåll av utrustning

Bild 2: Bild av vanlig polermaskin

Arbetsuppgift

Ett team med lokalvårdare polerade varje dag golven i flera större butiker.

Problem

Polermaskinerna hade använts på arbetsplatsen under många års tid. Flera av lokalvårdarna klagade på stickningar i händerna och på att fingrarna kändes bortdomnade och var vita när de kört med polermaskinen. Detta är symptom på hand-arm-vibrationssyndrom (skakningar i händer och armar).

Bedöma risken och hitta en lösning

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

När polermaskinerna kontrollerades uppräcktades att flera maskindelar var utslitna. Man trodde att lokalvårdarnas problem berodde på polermaskinernas vibrationer. När man tittade närmare på saken upptäcktes dock att det inte bara var polermaskinerna som var problemet, utan också att annan utrustning var i lika dåligt skick.

Man övervägde flera lösningar och beslutade sedan att införa ett underhållsprogram där man regelbundet kontrollerade och servade utrustningen och även bytte ut gamla delar.

Ett system för rapportering av problem med utrustningen inrättades så att lokalvårdarna snabbt kunde få besked om när utrustningen skulle servas, repareras eller bytas ut.

Resultat

Problemen med skakningar i händer och armar minskade.

- Även om det ursprungliga problemet var de defekta polermaskinerna tillämpades underhålls- och rapporteringssystemet på all utrustning som lokalvårdarna använde.
- Lokalvårdarna fick en realistisk indikation på när de skulle få tillbaka utrustningen och åtgärder vidtogs för att tillfälligt ersätta utrustning som var på service eller reparation.
- Välskött utrustning städar bättre och löper mindre risk att ge användaren problem med styrning, drift, vibrationer och elsäkerhet.

Lärdomar

- Precis som all elektrisk utrustning måste polermaskiner underhållas och kontrolleras regelbundet. Det är viktigt att se till att alla utrustningsdelar, till exempel polerdynor och borstar, sitter rätt och fungerar ordentligt så att det inte blir överdrivet tungt att använda utrustningen⁷⁸.
- Det är mycket viktigt att det finns ett schema för regelbundet underhåll så att man kan identifiera maskiner, utrustning och delar som behöver bytas ut, ses över eller repareras. Då minskar problemen med smärta och obehag i armar och händer till följd av kraftiga vibrationer orsakade av dåligt underhåll eller utslitna delar.
- Det bör finnas ett användarvänligt rapporteringssystem så att lokalvårdarna kan rapportera problem med utrustning, med automatisk uppföljning.

Enligt arbetsplatsdirektivet är arbetsgivarna skyldiga att se till att utrustning underhålls ordentligt. Genom årliga tester av bärbar elektrisk utrustning kan man hantera allmänna elfaror som är förknippade med städutrustning som dammsugare och bonmaskiner⁹. För högriskutrustning som polermaskiner,

Lokalvårdare – arbetsutrustning och redskap

där skador på sladdar är vanliga¹⁰, är det klokt alltid att ta en snabb titt på elsladdarna innan utrustningen används.

Checklista

Checklistor är bra att ha för att bedöma om det finns faror eller om åtgärder måste vidtas. Checklistor kan dock inte täcka in alla aspekter och det kan finnas områden som fattas. Följande viktiga frågor tar upp några av de viktigaste aspekterna för lokalvårdare:

- Har en riskbedömning, där man beaktar riskerna med arbetsutrustningen, utförts nyligen?
- Används lämpliga verktyg, till exempel moppar med långa skaft för långa lokalvårdare?
- Har lokalvårdarna fått säker och välunderhållen utrustning, exempelvis trappstegar så att de kan nå ytor högt upp utan att sträcka sig?
- Har lokalvårdarna tillräckligt med tid så att de använder arbetsutrustningen ordentligt och säkert?
- Är arbetet bra organiserat så att lokalvårdarna hinner vila?
- Är all utrustning lämplig och enkel att hantera?
- Finns det någon risk att maskiner (som städas eller används för städning) kan starta oavsiktligt?
- Har riskbedömningar av manuell hantering utförts?
- Måste arbetstagarna lyfta eller bära tung utrustning?
- Har personalen fått utbildning i hur man lyfter säkert och använder utrustning korrekt?
- Köper man in lågvibrerande städutrustning?
- Finns det lämpligt skydd som täcker farliga maskindelar?
- Underhålls och kontrolleras elektrisk städutrustning?
- Har bedömningar av städkemikalier gjorts?
- Finns det rutiner för att se till att städkemikalier inte blandas?
- Är städkemikalierna tydligt märkta så att faror kan identifieras?
- Arbetar arbetstagarna med kemikalier i en form som innebär större risk för hälsan, exempelvis sprejer eller pulver i stället för kemikalier i flytande form eller granulatform?
- Har arbetstagarna informerats om hälsoriskerna med de kemikalier som de arbetar med?
- Har arbetstagarna och deras företrädare tillgång till säkerhetsdatablad?
- Får arbetstagarna gratis personlig skyddsutrustning, exempelvis handskar?
- I de fall personlig skyddsutrustning krävs, kontrollerar man att utrustningen används ordentligt och byts ut vid behov?
- Finns det rutiner för att garantera säkerheten för lokalvårdare som arbetar ensamma?

Läs mer

- European Agency for Safety and Health at Work, *Healthy Workplace Initiative checklist on cleaning*
http://hwi.osha.europa.eu/ra_tools_checklists/service_sector/checklist_cleaning
- Health & Safety Executive *Manual handling – solutions you can handle*, HSG115 ISBN 0 7176 0693.
- International Labour Organization, 'International hazard datasheets on occupation – cleaner (industrial premises)',
<http://www.ilo.org/public/english/protection/safework/cis/products/hdo/htm/cleaner.htm>
- European Agency for Safety and Health at Work, E-fact 16 - Hazards and risks leading to work-related neck and upper limb disorders (WRULDs), 2007
<http://osha.europa.eu/publications/e-facts/efact16>
- European Agency for Safety and Health at Work, E-fact 15 - Work – related musculoskeletal disorders (MSDs) and the pace of work, 2007,
<http://osha.europa.eu/publications/e-facts/efact15>
- European Agency for Safety and Health at Work, E-fact 14 - Hazards and risks associated with manual handling in the workplace, 2007,
<http://osha.europa.eu/publications/e-facts/efact14>
- European Agency for Safety and Health at Work, E-fact 11 - European legal requirements relating to work-related musculoskeletal disorders (MSDs) , 2007, <http://osha.europa.eu/publications/e-facts/efact11>
- European Agency for Safety and Health at Work, E-fact 9 - Work-related musculoskeletal disorders (MSDs): an introduction, 2007,
<http://osha.europa.eu/publications/e-facts/efact09>
- European Agency for Safety and Health at Work, Factsheet 73 - Hazards and risks associated with manual handling of loads in the workplace, 2007, <http://osha.europa.eu/publications/factsheets/73>
- European Agency for Safety and Health at Work, Factsheet 72 - Work-related neck and upper limb disorders, 2007,
<http://osha.europa.eu/publications/factsheets/72>
- European Agency for Safety and Health at Work, Factsheet 71 - Introduction to work-related musculoskeletal disorders, 2007,
<http://osha.europa.eu/publications/factsheets/71>

Referenser

¹ European Federation of Cleaning Industries, *The Cleaning Industry in Europe*, An EFCI Survey Edition 2006 (Data 2003) <http://www.feni.be>

² European Federation of Cleaning Industries, *The Cleaning Industry in Europe*, An EFCI Survey Edition 2006 (Data 2003) <http://www.feni.be>

³ Mormont, M., *Institutional representativeness of trade unions and employers' organisations in the industrial cleaning sector*, Université Catholique de Louvain, Institut des Sciences du Travail, Project number VC/2003/0451, 146 pp. http://www.trav.ucl.ac.be/recherche/pdf%202002/2001%2012%20LPS_final.pdf

⁴ Rick Goggins, 'Hazards of cleaning – strategies for reducing exposure to ergonomics risk factors', *Professional Safety*, March 2007.

⁵ Rupesh Kumar, Shrawan Kumar, 'Musculoskeletal risk factors in cleaning occupations – A literature review', *International Journal of Ergonomics*, 2007.

⁶ Health & Safety Executive, *Caring for cleaners – guidance and case studies on how to prevent musculoskeletal disorders*, HSG234, ISBN 0 7176 2682 2, 2003.

⁷ Health & Safety Executive, *Caring for cleaners – guidance and case studies on how to prevent musculoskeletal disorders*, HSG234, ISBN 0 7176 2682 2, 2003.

⁸ R. A. Haslam, H. J. Williams, 'Ergonomic considerations in the design and use of single disc floor cleaning machines', *Applied Ergonomics*, Vol. 30, p. 391-399, 1999.

⁹ Website [pat-testing.info](http://www.pat-testing.info), *Pat testing information and portable appliance testing information – legal requirements*, <http://www.pat-testing.info/legal.htm>

¹⁰ R. A. Haslam, H. J. Williams, 'Ergonomic considerations in the design and use of single disc floor cleaning machines', *Applied Ergonomics*, Vol. 30, p. 391-399, 1999.